

ІСТОРІЇ УКРАЇНИ Інститут НАНУ — науково-дослідна установа, що вивчає проблеми вітчизняної історії. Засн. 1936 у Києві (1953–90 мав назву Інститут історії АН УРСР) на базі низки каф. і комісій АН УРСР та Інституту історії України Всеукр. асоц. марксист.-ленін. н.-д. інститутів. У перші роки існував у складі 3-х секторів: історії України епохи феодалізму, історії України епохи капіталізму й імперіалізму, історії України рад. періоду. Поряд із молодими науковцями (*К. Гуслистий, В. Дядиченко, Ф. Лось, М. Марченко, О. Слуцький, М. Супруненко, Ф. Шерстюк* та ін.) в Інституті у передвоєн. період працювали досвідчені історики *О. Оглоблин, М. Петровський, Н. Полонська-Василенко, Є. Сташевський, С. Юшков*. Унаслідок сталін. репресій загинули *К. Гребьонкін, В. Гуристримба, Т. Скубицький, Г. Слюсаренко, Є. Сташевський, М. Трегубенко*. 1940 створ. відділ Інституту в Львові (кер. — *І. Крип'якевич*), який 1946 ліквідовано, а 1951 відновлено у складі Інституту сусп. наук АН УРСР (від 1993 — Інститут українознавства НАНУ). Під час 2-ї світової війни Інститут евакуйовано до м. Уфа (Башкортостан, РФ), де він разом із Інститутом археології АН УРСР увійшов на правах відділу історії і археології до складу Інституту сусп. наук АН УРСР. 1942 на базі відділів історії і археології Інституту сусп. наук АН УРСР створ. самост. одиницю — Інститут історії і археології АН УРСР (1943 разом із ін. установами АН УРСР переведений до Москви). Оpubліковано 6 вип. «Нарисів з історії України» (вип. 1–4, 8, 11; 1937–44), кн. «Історія України: Короткий курс» (1940), «Історія України в документах і матеріалах» (т. 1, 1939; 1946; т. 3, 1941; усі — Київ), «Нарис історії України» (1942), 1 т. «Історії України» (1943; обидві — Уфа), 13 т. «Наукових записок Інституту історії АН УРСР» (1943–60) та ін. Реевакуйов. до Києва 1944, у тому ж році відновлений як самост. Інститут у складі 4-х відділів: історії феодалізму, історії капіталізму, історії рад. періоду, археографії. Постановою «Про політичні помилки і незадовільну роботу Інституту історії України Академії наук УРСР» від 29 серпня 1947 ЦК КП(б)У звинуватив Інститут в серйоз. помилках і грубих спотвореннях, наявності залишків

бурж.-націоналіст. поглядів у працях окремих співроб. і зобов'язав підготувати марксист.-ленін. «Короткий курс історії України». 1972 «за пропаганду бурж.-націоналіст. ідей і дружні взаємини з репрес. дисидентами» звільнені *О. Компан, О. Апанович* та *Я. Дзира* (двоє останніх поновлені 1995). На базі Інституту організовано Археогр. комісію АН УРСР на чолі з *А. Скабою* (1969), засновано нові дослідниц. установи, зокрема Інститути соц. і екон. проблем зарубіж. країн (1978) і укр. археографії та джерелознавства (1991) АН УРСР. Після відновлення держ. незалежності України 1991 науковці Інституту проаналізували роль і місце України у заг.-європ. і світ. істор. контексті упродовж останнього тисячоліття нац. історії; дослідили феномен укр. козацтва; вивчили генезу та еволюцію укр. держ. ідей, практичну реалізацію якої простежили на прикладі Нац. революції 1648–76, Визв. змагань 1917–21 і сучас. державотворення. Цим питанням присвяч. колективні монографії «Репресоване краєзнавство: 20–30-ті роки» (1991), «Історія України: нове бачення» (у 2-х т., 1995–96), зб. документів «Чорнобиль: проблеми здоров'я населення» (1995), «Чорнобильська трагедія» (1996), «Українська Центральна Рада» (у 2-х т., 1996–97), «Нариси з історії дипломатії України», «Уряди України у ХХ ст.» (обидві — 2001), «Політичний терор і тероризм в Україні ХІХ–ХХ ст.: Історичні нариси» (2002), документал. зб. «Український національно-визвольний рух, березень–листопад 1917 р.» (2003), нариси «Україна і Росія в історичній ретроспективі» (у 3-х т., 2004), «Історія українського селянства» (у 2-х т., 2006), «Історія українського козацтва» (у 2-х т., 2006–07), праці «Державотворчий процес в Україні 1991–2006» (2007), «Нариси історії державної служби в Україні» (2008), «Історія державної служби в Україні» (у 3-х т., 2009; усі — Київ). Досліджено також проблеми новіт. історії України: Визв. змагань 1917–21, становлення та функціонування тоталітаризму, репресій 1920–50-х рр. і дисидент. руху 1960–80-х рр. в УРСР. Питання голоду 1921–23 та 1946–47 й голодомору 1932–33 висвітлено в зб. документів і матеріалів, підготовлених спільно із працівниками центр. архівів України — «Голод 1921–1923 рр. в Україні» (1993), «Колективізація і голод на Україні, 1929–1933» (1992; 1993), «Голод 1932–1933 рр. в Україні: причини та наслідки» (2003; усі — Київ) та ін. Науковці Інституту активно розробляють тематику 2-ї світової війни, зокрема внесок України й українців у перемогу, діяльність УПА: зб. «Київ у дні нацистської навали: За документами радянських спецслужб» (2003), істор. нариси «Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія» (2005); польс.-укр. проти-стояння на Волині 1943–44 та ін.; проблематику спец.

(допоміж.) істор. дисциплін: праці «Нагороди України: історія, факти, документи» (у 3-х т., 1996), «Гроші в Україні: факти і матеріали» (1998; Державна премія України в галузі науки і техніки 1999); нові підходи до висвітлення історії України: 15-томне вид. «Україна крізь віки» (1998–2000; Державна премія України в галузі науки і техніки 2001; усі — Київ). Нині у структурі Інституту діють відділи: історії України середніх віків та раннього нового часу (сектори дослідж. історії Київ. Русі та соц. історії), історії України 19 — поч. 20 ст., історії Укр. революції 1917–21, історії України 20–30-х рр. 20 ст. (сектор дослідж. цивілізацій Причорномор'я), історії України періоду 2-ї світової війни, історії України 2-ї пол. 20 ст. (центри історико-краєзнав. дослідж. та культурол. студій), новіт. історії і політики, всесвіт. історії і міжнар. відносин, укр. історіографії і спец. галузей істор. науки та електрон. інформ. ресурсів (сектори генеалог. та геральд. дослідж. й історико-енциклопед. дослідж.), регіон. проблем історії України (сектор теор.-методол. проблем істор. регіоналістики), комп'ютерно-видавн., наук.-інформаційний. Працює 151 н. с., зокрема 2 академіка (В. Смолій, П. Тронько) і 5 членів-кореспондентів (В. Даниленко, М. Котляр, І. Мельникова, О. Реєнт, О. Толочко) НАНУ, 36 д-рів та 89 канд. наук. Напрями наук. діяльності на сучас. етапі: історія України з часів Київ. Русі до сьогодення, Україна в контексті європ. та світ. історії, регіон. історія України, істор. краєзнавство, дослідж. нац. історіографії та публікація археогр. спадщини, спец. істор. дисципліни, підготовка 10-том. «Енциклопедії історії України» та багатотом. «Зводу пам'яток історії та культури України», виконання Нац. програми «Реабілітовані історією». Інститут видає «Український історичний журнал», а також 18 темат. збірників наук. праць від-

ділів. Дир.: А. Сараджев (1936), С. Белоусов (1936–41), М. Петровський (1942–47), О. Касименко (1947–64), К. Дубина (1964–67), А. Скаба (1968–73), А. Шевелєв (1973–78), Ю. Кондуфор (1978–93), В. Смолій (від 1993).

Рекомендована література

1. Супруненко М. Інститут історії України в 1938 р. // Вісті АН УРСР. 1939. № 1/2;
2. За глубокое научное изучение истории украинского народа // Вопр. истории. 1955. № 7;
3. Крупницький Б. Українська історична наука під советами (1920–1950). Мюнхен, 1957;
4. Полонська-Василенко Н. Історична наука в Україні за советської доби та доля істориків // Зап. НТШ. 1962. Т. 173. Зб. на пошану укр. учених, знищених большев. Москвою; Санцевич А. В., Комаренко Н. В. Развитие исторической науки в Академии наук Украинской ССР, 1936–1986 гг. К., 1986;
5. У лещатах тоталітаризму: Перше двадцятиріччя Інституту історії України НАН України (1936–1956 рр.): Зб. док. і мат. у 2-х ч. К., 1996;
6. Коваль М. В., Рубльов О. С. Інститут історії України НАН України: Перше двадцятиріччя (1936–1956 рр.) // УІЖ. 1996. № 6;
7. Санцевич А. В. Інститут історії України Національної Академії наук України: Історіогр. нарис до 60-річчя установи. К., 1998;
8. Інститут історії України НАН України. 1936–2006. К., 2006;
9. Інститут історії України НАН України: Друге двадцятиріччя (1957–1977): Док. і мат. К., 2007.

О. С. Рубльов

Бібліографічний опис:

Історії України Інститут НАНУ / О. С. Рубльов // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-12813>. — Останнє поновлення : 2025.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України (докладніше).